

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

ГОЛУБ АНДРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 712.2

**ЕКОЛОГО-МІСТОБУДІВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ
ПРИРОДНИХ ПАРКІВ**

18.00.04 – Містобудування та ландшафтна архітектура

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі ландшафтної архітектури
Київського національного університету будівництва і архітектури
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник:

доктор архітектури, професор **Панченко Тамара Федотівна**, Київський національний університет будівництва і архітектури, завідувач кафедри ландшафтної архітектури

Офіційні опоненти:

доктор архітектури, професор **Шулик Василь Васильович**, комерційний директор ТОВ «Група компаній СП»

кандидат архітектури, доцент **Кравченко Олег Вадимович**, Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, доцент кафедри графічного дизайну

Захист відбудеться 11 травня 2017 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.056.02 при Київському національному університеті будівництва і архітектури за адресою: 03680, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 31, ауд. 466.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного університету будівництва і архітектури (03680, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 31).

Автореферат розісланий "28" березня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
д.арх., професор

В.В. Товбич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Міждержавні урядові документи: Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським співтовариством та План дій Україна - ЄС (2005 р.) визначають не тільки європейський вектор розвитку нашої країни, але й політику у сфері навколишнього природного середовища та необхідність інтеграції екологічної складової у територіальне планування. Це підтверджується також «Керівними принципами сталого просторового розвитку Європейського континенту (СЕМАТ)» (2007 р.) та Стратегічним документом «Територіальний порядок денний 2020» ЄС (2011 р.), спрямованими на визначення національної специфіки територіального, в тому числі ландшафтного планування, одним із об'єктів якого є національні природні парки.

Відповідно до «Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр.», серед 27 категорій природно-заповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду України національні природні парки за площею становлять найбільшу частину і займають 2 % території країни.

Природоохоронна діяльність на території національних природних парків регулюється Законом України прямої дії «Про природно-заповідний фонд України», однак, законодавства щодо містобудівних аспектів формування національних природних парків та організації в них туристично-рекреаційної діяльності практично немає, за виключенням деяких регламентів, представлених у Законах України «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про курорти», «Про туризм». Наслідком цього є те, що сьогодні переважно виконуються «екологічні проекти» національних природних парків, які вирішують, в основному, тільки природоохоронні, наукові та організаційні цілі без конструктивних планувальних пропозицій та врахування комплексу інших питань (населення, ресурси, виробництво тощо), тобто аспектів «містобудівного проектування».

Своєчасність і актуальність цієї проблеми підтверджується рішенням міжнародного науково-практичного семінару «Інтеграція екологічних вимог у систему територіального планування України» (Німеччина – Україна, 2016р.), де ключовими питаннями були напрями вдосконалення законодавчої бази, методичні підходи щодо впровадження екологічних принципів у схеми територіального планування на регіональному рівні. Це є додатковим обґрунтуванням необхідності об'єднання цих двох галузевих напрямків у рамках «еколого-містобудівних проектів» національних природних парків, які б враховували просторове поєднання природно-заповідних територій, населених пунктів, виробничих комплексів, курортів, зон рекреації та туризму, інших містобудівних і технологічних утворень та передбачали б розроблення єдиного планувального рішення національного парку на основі спільного використання інженерно-транспортних комунікацій та організації

комплексних природоохоронних заходів. Враховуючи, що існуюча нормативно-методична база для проектування національних природних парків спрямована на організацію їх територій переважно як об'єктів екологічної мережі, для підвищення ролі містобудівної діяльності у їх межах у проекті нового ДБН «Планування і забудова територій» (2016 р.) передбачено спеціальний розділ «Природно-заповідні території», у якому автором розроблено рекомендації щодо планування національних природних парків.

Методологічною основою даного дисертаційного дослідження, враховуючи комплексний характер функціонального використання території національних природних парків, є загальнотеоретичні дослідження містобудівного спрямування Ю.М. Білоконя, М.М. Дьоміна, В.І. Нудельмана, В.О. Тімохіна, Г.Й. Фільварова, І.О. Фоміна, В.В. Шулика; архітектурно-планувальну організацію національних природних парків, зон рекреації та туризму розглянуто у наукових працях Ю.М. Бондаря, А.І. Косаревського, Н.Я.Крижанівської, Т.Ф. Панченко, І.Д. Родічкіна, Я.Л. Садовенко; проектних робіт В.Т.Маєвської, В. С. Ступаченка, В.І. Тимчинського; географічні та екологічні аспекти формування національних природних парків, представлено у працях О.О. Бейдика, І.К. Бистрякова, Л.Г. Руденка, Ю.М.Палехи, І.І. Устінової; туристично-краєзнавчі дослідження – у роботах В.П.Гетьмана, Л.Г. Лук'янової, С.І. Поповича, С.М. Стойка, Л.П. Царика. Особливості планування та проектування національних парків відображено також у працях таких зарубіжних вчених, як А.П. Вергунов, В.О.Горохов, В.А. Ключин, Л.Б. Лунц, А.І. Мелік-Пашаєв, Н.Ф. Реймерс, А.В.Сичьова, В.П. Стаускас, Ю.Б. Хромов, В.П. Чижова, Ф.Р. Штільмарк, Н.Вibeiriether, G.Ciolek, P.Grimal, G.Gromont, L.Starker, A.Ugalde та інших.

Аналіз природоохоронного законодавства, узагальнення наукових досліджень та зарубіжного і вітчизняного досвіду проектування національних природних парків дозволили виділити низку невирішених питань: а) відсутність законодавчих регламентів щодо містобудівних аспектів територіальної організації національних природних парків; б) неузгодженість методичних підходів до проектування даних парків з позицій географічних, екологічних, краєзнавчих та містобудівних наук; в) не розроблено концептуальні засади, класифікацію та наукові принципи інтегрованого еколого-містобудівного формування національних природних парків; г) немає конкретних розрахункових показників для проектування парків даного типу, не модифіковано під цей об'єкт методи ландшафтної оцінки території, визначення пропускну здатності туристично-екскурсійних шляхів; д) не визначено оптимальне співвідношення природоохоронних та урбанізованих територій, заповідної, рекреаційної та господарської функціональних зон.

Враховуючи термінологічно-понятійні розбіжності щодо назви та сутності даного об'єкту (державний, національний, народний, рекреаційний,

природний тощо), автором у даному дослідженні запропоновано і прийнято за основу таке визначення поняття «національний природний парк» з урахуванням його інтеграційної «еколого-містобудівної функції» - це багатофункціональний об'єкт територіального планування, метою створення якого є збереження та охорона природно-заповідного фонду і культурної спадщини, організація туристично-рекреаційної діяльності, розвиток населених пунктів та інших містобудівних і технологічних утворень, а також збалансоване сільськогосподарське, лісгосподарське та інші види землекористування».

Таким чином, актуальність теми даного дисертаційного дослідження підтверджується необхідністю вирішення визначених проблемних питань формування національних природних парків, обумовлених міжнародними вимогами, необхідністю вдосконалення містобудівної документації та інтеграції екологічних принципів у територіальне планування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок наукових досліджень узгоджується з Указами Президента України «Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» (2016 р.) та «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 р.); з Постановою Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України» (2016 р.); з концепцією «Державної цільової програми розвитку туризму та курортів України» на період до 2022 року; з міжнародним проектом України – Німеччини «Інтеграція екологічних вимог у систему територіального планування України (2016 р.); з фундаментальним дослідженням Інституту географії НАН України «Методика інтеграції екологічної складової розвитку у просторове планування України» (2016 р.); з напрямками наукових досліджень кафедри ландшафтної архітектури КНУБА.

Мета дослідження - розробити наукові принципи, методи та прийоми еколого-містобудівного формування, а також практичні рекомендації щодо проектування національних природних парків.

Завдання дослідження:

- проаналізувати вітчизняні та зарубіжні науково-теоретичні дослідження, законодавчу базу, статистичні дані, досвід проектування національних природних парків та виявити основні проблеми їх територіальної організації;
- визначити класифікацію національних природних парків відповідно до екологічних, містобудівних та інших критеріїв, а також типологію їх складових територіальних елементів;
- удосконалити методи: природоохоронного зонування, ландшафтної оцінки території, визначення рекреаційної ємності території національних природних парків та пропускну здатності туристичних маршрутів;
- розробити концептуальні засади та планувальні моделі інтегрованої еколого-містобудівної організації національних природних парків;

сформулювати основні наукові принципи та визначити прийоми формування національних природних парків;

- запропонувати систему диференційованих кількісних показників для ландшафтної оцінки та розрахунків параметрів складових елементів національних парків.

Об'єкт дослідження – національні природні парки.

Предмет дослідження – еколого-містобудівні засади формування національних природних парків.

Межі дослідження. Сучасний стан законодавчої бази, статистичні дані та особливості територіальної організації національних природних парків визначаються на основі досвіду таких країн, як: Україна, США, Німеччина, Велика Британія, Японія та інші. Змістовні межі дослідження охоплюють географічні, екологічні, містобудівні та туристично-рекреаційні аспекти територіального планування. Дослідження базується на прикладах національних природних парків України («Карпатський», «Шацький», «Прип'ять-Стохід» тощо) та на зарубіжних прикладах («Yellowstone», «Bavarian Forest», «Pyrenees» тощо).

Методи дослідження. У процесі наукових досліджень використано методи літературного, статистичного, картографічного, планувального аналізу, структурно-територіального моделювання; здійснено натурні обстеження та експериментальне проектування; систематизовано положення загальнотеоретичних і галузевих наукових праць (географічних, екологічних, містобудівних, рекреаційних тощо). Запропоновано удосконалені методи ландшафтної оцінки території та визначення її рекреаційної ємності; рекомендовано новий метод розрахунку кількісних показників для встановлення параметрів туристично-екскурсійних шляхів.

Наукова новизна одержаних результатів.

Вперше:

- науково обґрунтовано поняття «національний природний парк», як об'єкт «еколого-містобудівного» планування (з функціями охорони природно-заповідного фонду, організації туристично-рекреаційної діяльності та розвитку систем розселення і наявних у його межах видів господарської діяльності);

- розроблено загальну класифікацію національних природних парків (за режимом заповідання, географічними умовами, площею території тощо) з введенням нового критерію туристичної досяжності та розширено типологію їх складових екологічних елементів (природних та штучно створених ландшафтів) з включенням містобудівних утворень (курорти, зони рекреації та туризму, населені пункти тощо);

- визначено концептуальні засади та розроблено планувальні моделі формування національних природних парків природоохоронного та рекреаційного типів та сформульовано нові наукові принципи їх територіальної організації («інтегрованого еколого-містобудівного

формування», «альтернативного функціонального зонування», «диференційованих засобів благоустрою»);

удосконалено:

- методи ландшафтно-рекреаційної оцінки території національних природних парків (розширено перелік критеріїв оцінки); методи визначення рекреаційної ємності території (введено нові диференційовані показники рекреаційних навантажень);

- методичні підходи щодо розрахунку пропускну здатності туристично-екскурсійних шляхів з урахуванням різних чинників (тривалості екскурсій, кількості туристів, одномоментних рекреаційних навантажень тощо);

набуло подальшого розвитку:

- теоретичні основи інтеграції міждисциплінарних досліджень при формуванні багатофункціональних територіальних об'єктів таких, як національні природні парки;

- прийоми територіальної організації національних природних парків (еколого-містобудівного каркасу, планувальної структури різних типів тощо).

Практичне значення одержаних результатів. Основні наукові положення дисертації – класифікація, принципи і планувальні моделі територіальної організації національних парків можуть бути використані у подальших дослідженнях природоохоронних об'єктів; практичні результати – диференційовані показники допустимих рекреаційних навантажень на ландшафт у національних природних парках; коефіцієнти стійкості природного середовища до антропогенного навантаження; показники пропорційного співвідношення функціональних зон – при розробленні «еколого-містобудівних проектів» національних парків. Концептуальні засади формування національних парків впроваджені автором у наступних роботах (що підтверджено відповідними актами): «Проект організації «Боярського регіонального ландшафтного парку» (2016р.); «Проект організації національного природного парку «Сколівські Бескиди» (2016р.); «Проект організації ландшафтного парку «Тараканівський форт» (2016р.); «Проект реновації території готельного комплексу «Portes palace» у буферній зоні національного парку «Aliakmonas» (Греція, Халхідікі, 2013р.); «Проект «Ryde City Center» у буферній зоні національного парку «Lane Cove» (Австралія, Сідней, 2016р.). Окремі результати дисертаційного дослідження впроваджені у науково-дослідну роботу: розділ 9 «Ландшафтно-рекреаційні території», частина 9.6 «Природно заповідні території» (п.п. 9.6.1, 9.6.2, 9.6.3) проекту ДБН «Планування і забудова територій» (2016р.); у наукове видання «Ландшафтно-рекреаційне планування природно-заповідних територій» (2015р.); у навчальний процес кафедри ландшафтної архітектури КНУБА: лекційні курси «Культурологічні аспекти туристично-рекреаційного середовища. Еколого-містобудівні основи формування національних природних парків» і «Географія туризму та туристичне краєзнавство» для студентів 2 та 5 курсів.

Особистий внесок здобувача. Наукові пропозиції, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, одержані особисто автором, що засвідчується 9 одноосібними публікаціями і 4 у співавторстві. В опублікованих у співавторстві з професором Т.Ф. Панченко статтях автору належить аналіз і систематизація основних законодавчих актів, що регламентують формування та функціонування національних природних парків [2]; узагальнено зарубіжний досвід організації національних парків (Австралії, Канади, Німеччини тощо), запропоновано нові концептуальні підходи до їх функціонального зонування [6]; проаналізовано проблеми архітектурно-ландшафтного благоустрою рекреаційних територій [5].

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідались автором на наукових конференціях: II міжнародній науково-практичній конференції «Регіональна політика: історичні витоки, законодавче регулювання та практична реалізація» (Київ, 2016р.); Першій всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених, аспірантів і студентів «Буд-Майстер-Клас-2015» (Київ, 2015р.); Другій всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених, аспірантів і студентів «Build-Master-Class-2016» (Київ, 2016р.); «Ювілей НАОМА: шляхи розвитку українського мистецтва» (Київ, 2016р.); 74-та науково-практична конференція КНУБА (Київ, 2013р.), 75-та науково-практична конференція КНУБА (Київ, 2014р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 8 статтях, з них 7 статей у фахових виданнях, включених до переліку ВАК України, 1 – у зарубіжному наукометричному збірнику та у 5-х тезах доповідей матеріалів науково-практичних конференцій.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 6 додатків. Обсяг основної частини дисертації – 130 сторінок друкованого тексту. Робота ілюстрована 7 таблицями та 39 рисунками. Список використаних джерел містить 220 найменувань. Акти впровадження представлено на 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Аналіз науково-проектних робіт щодо формування національних природних парків**» вивчено статистичні дані щодо створення, організації та проектування національних природних парків, узагальнено результати вітчизняних та зарубіжних досліджень та виявлено основні проблеми їх формування; проаналізовано законодавство України та інших країн, що регулює природоохоронну та містобудівну діяльність.

Тенденції щодо резервування природних територій з'явилися в Європі ще в добу Ренесансу, як «резиденції» для тогочасних монархів, основними функціями яких було створення умов для полювання, відпочинку та візуально-естетичного сприйняття ландшафтного середовища. Що стосується самого терміну і поняття «національний парк», як місця збереження

природних цінностей, а також для вільного їх відвідування населенням, то такий природоохоронний об'єкт вперше було офіційно створено у США 70-х роках XIX століття, за ініціативи президента А. Lincoln, який підписав Акт Конгресу про організацію «Національного парку Йосеміті» (Yosemite National Park). На нинішній час у світі створено понад 113 тисяч природоохоронних територій, що займають 6% поверхні Землі. З часу створення першого національного парку їх кількість виросла до більш ніж 6 тис. об'єктів, розташованих у 100 країнах світу.

За даними Державної служби статистики України кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду України становить понад 8 тис., їх загальна площа займає 6,5% території країни; площа водної поверхні, що охороняється у межах акваторії Чорного моря – понад 400 тис. га. Найбільшу частину природно-заповідного фонду України становлять національні природні парки, які займають понад 2% території країни. За даними «Червоної книги України», займаючи менше 6,0% площі території Європи, наша країна має близько 35,0% європейського біорізноманіття за чисельністю флори і фауни.

Створення першого, «Карпатського національного природного парку», в Україні (1980 р.) – започаткувало формування екологічної мережі, до якої протягом 1980-2013рр. увійшло ще 46 національних природних парків, розташованих у 22 областях України та в Автономній Республіці Крим.

Світовий досвід функціонування національних парків у більшості країн засвідчує, що для управління такого роду територіями необхідне створення спеціальних служб, таких як: «Національна паркова служба» (США), «Парки Канади», «Національні парки Великої Британії» тощо. В Україні такий централізований орган відсутній, а функції управління виконує Департамент заповідної справи Міністерства екології та природних ресурсів України.

Важливе значення має створення «екологічних міжнародних коридорів» у яких об'єднуються національні парки суміжних країн: Glacier - Waterton Lakes (США і Канада); Ordesa y Monte Perdido – Pyrénées (Іспанія і Франція) та інші. В Україні з цією метою створюються міждержавні біосферні резервати: «Дунайський» (Україна – Румунія), «Східні Карпати» (Україна-Словаччина-Польща) та гірський резерват «Розточчя» (Україна-Польща).

Встановлено, що в країнах з розвиненою ринковою економікою (США, Канада, Австралія, Японія) національні парки використовуються переважно для короткочасного відпочинку «вихідного дня», що забезпечує високі показники «внутрішнього» туризму; у країнах Африки та Азії, національні парки є своєрідними «туристичними магнітами» для іноземних туристів («зовнішнього» туризму). В Україні національні парки забезпечують туристично-рекреаційні потреби до 3,5 млн. відвідувачів на рік, включно з внутрішнім та іноземним туризмом.

Аналіз понад 20 законодавчих документів та урядових постанов України свідчить про те, що відносно національних природних парків,

регіональних ландшафтних парків, біосферних заповідників у яких, окрім природоохоронної, передбачена також рекреаційна функція, відсутні регламенти «прямої дії», що враховують містобудівні аспекти та рекреаційні вимоги щодо організації цих територій.

Узагальнення зарубіжного законодавства дає підстави стверджувати, що у ньому (на відміну від України) ключову роль відіграють саме територіально-просторові особливості формування мережі національних парків: закони «Про парки, парквеї і рекреацію» (США), «Про національні парки» (Канада, Німеччина, Японія) тощо.

У процесі дисертаційного дослідження визначено специфіку організації українських національних природних парків, які у різних географічних умовах функціонують переважно як центри «екологічного туризму»; інші функції та прогнози розвитку національних парків, крім заповідної, розглядаються на рівні характеристик існуючого стану без конструктивних планувальних рішень, що обумовлено не тільки екологічною орієнтацією «проектів організації національних природних парків», але й складом виконавців таких проектів; профільні містобудівні інститути (ДП "ДІПРОМІСТО", ДП «НДПІ містобудування») виконують незначну частину такої документації, в той час як більшість проектів розробляють інші непрофільні організації (ТОВ «Аспера проект», ПАТ «Науково-виробничий комплекс «Курс», ПП «Центр екологічного управління» тощо), що практично обумовлює відсутність професійного підходу до територіального планування національних природних парків.

Вивчення та систематизація наукових досліджень дозволили зробити такі висновки: національні природні парки є об'єктом міждисциплінарних досліджень (географічних, екологічних, краєзнавчих, рекреаційних та містобудівних наук), напрямки та завдання яких мають різні цілі: географічних – визначення регіональних особливостей розміщення цих парків; екологічних – встановлення природоохоронних завдань для збереження різноманітності флори і фауни; містобудівних – розроблення комплексної схеми територіального планування; рекреаційних – організації зон регульованої та стаціонарної рекреації; краєзнавчих – формування просторової структури туризму. Встановлено, що наукові дослідження цієї проблеми не узагальнено у рамках єдиної концепції формування мережі природно-заповідних об'єктів у взаємозв'язку з системами розселення та з новими науковими напрямками інтеграції екологічної складової у територіальне планування. Доведено, що національні природні парки, як об'єкти містобудівного проектування, комплексно досліджуються автором вперше, враховуючи вітчизняний та зарубіжний досвід їх створення, функціонування, планування та управління відповідними сферами діяльності.

У другому розділі «**Методи еколого-містобудівних обґрунтувань формування національних природних парків**» представлено загальну методика дослідження; визначено методи та критерії ландшафтно-рекреаційної оцінки природних рекреаційних ресурсів; удосконалено

методику оцінки рекреаційної ємності території та пропускної здатності туристично-екскурсійних шляхів; розроблено систему диференційованих розрахункових показників та коефіцієнтів для практичного впровадження.

Базуючись на загальній методиці наукового дослідження (літературного, статистичного аналізу, натурних обстежень тощо), а також на запропонованому автором методі законодавчого обґрунтування оголошення та створення національних парків, який має відповідну процедуру (Постанова Верховної Ради, внесення до реєстру, призначення дирекції тощо), автором визначено поняття національний парк, його функції, завдання організації та інші чинники, які впливають на його формування. Із застосуванням методу статистичного аналізу досліджено сучасний стан вітчизняних і зарубіжних національних парків та встановлено, що українські національні парки, на сьогодні, є «дотаційними» на відміну від світових аналогів, які приносять значний прибуток до державного бюджету (від 2 % до 7 %).

Враховуючи, що серед чотирьох законодавчо визначених функціональних зон національного парку: одна – заповідна (із заборонаю рекреації), дві – безпосередньо рекреаційні (регульованої і стаціонарної рекреації) і одна – багатофункціонального містобудівного та господарського використання, автором досліджено ті методи, які переважно стосуються організації рекреації та туризму. На основі вивчення та узагальнення існуючих методів ландшафтного аналізу (за В.Т. Тимчинським) та рекреаційної оцінки території (за Т.Ф. Панченко), автором удосконалено та запропоновано на основі комплексного підходу «методи ландшафтно-рекреаційної оцінки території» з введенням додаткових нових критеріїв оцінки: погодного комплексу та рельєфу (фактора впливу на розвиток рекреації); ділянок екзогенних (ендогенних) явищ (фактор обмеження розвитку рекреації); рекреаційних (курортних, туристичних) ресурсів (основний фактор розвитку рекреації). Доведено, що запропоновані методи ландшафтно-рекреаційної оцінки території національного парку повинні бути інтегровані у склад «еколого-містобудівної оцінки» його території, яка визначає функціональне зонування та цільове використання земель.

Науково обґрунтовано «методи оцінки рекреаційної ємності території» національних парків, які дозволяють визначати максимально допустиму кількість відпочиваючих (туристів) у відповідних зонах національних парків. Удосконалено систему диференційованих розрахункових показників рекреаційних навантажень (люд/га; люд-день/га) як для умов різних «географічних зон» України (Карпати, Крим, Полісся тощо), так і для окремих «локальних ділянок»; запропоновано вперше розрахункові «коефіцієнти стійкості» природно-рекреаційного середовища до антропогенних навантажень; у зонах «стаціонарної (інтенсивної) рекреації» вони становлять: щоденні – від 36 до 58 люд-га/день; одномоментні – відповідно від 18 до 29 люд/га.

Досліджено та вперше запропоновано новий «метод розрахунку ємності туристично-рекреаційних шляхів» (туристичних маршрутів та екологічних стежок), які враховують різні чинники (довжину і складність маршруту; рівень його благоустрою; віковий склад туристів та часові параметри їхньої ходи тощо); цей метод за допомогою відповідних формул забезпечує проведення розрахунків: а) тривалості туристичних екскурсій; б) допустимої кількості туристів в групі; в) допустимої кількості туристів на туристично-екскурсійному маршруті. Використання цього методу у планувальному процесі при проектуванні національних природних парків дозволяє визначити як максимальну кількість туристів, які можуть подолати маршрут, не спричинивши шкідливого впливу на ландшафт, так і зменшити ризики його дигресії від туристичної діяльності та фінансові розходи на природоохоронні заходи з відновлення цінних ландшафтів.

На основі аналізу наукових досліджень національних природних парків встановлено, що для визначення територіальних параметрів та рекреаційної ємності національних парків необхідно враховувати «систему еколого-містобудівних нормативів» (розрахункових кількісних показників) як рекреаційних навантажень, представлених у даному дослідженні, так і інших чинників, зокрема, пропорційних співвідношень функціональних зон – заповідної, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарської в середньому 2,5 : 3,5 : 1 : 2. Використання запропонованих методів є інструментом еколого-містобудівних обґрунтувань формування національних природних парків та збалансованої функціонально-планувальної організації їх території.

У третьому розділі «**Принципи та прийоми еколого-містобудівної організації національних природних парків**» досліджено, систематизовано і удосконалено класифікацію національних природних парків та типологію їх складових територіальних елементів; сформульовано концептуальні засади та основні принципи їх еколого-містобудівної організації; розроблено планувальні моделі та прийоми територіальної організації національних природних парків.

Базуючись на класифікації об'єктів природно-заповідного фонду, відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України», класифікації природоохоронних об'єктів, розробленій Міжнародним союзом охорони природи (МСОП), автором запропоновано удосконалену загальну класифікацію за такими критеріями: за режимом заповідання та використання території («відкриті» - для рекреації, «напіввідкриті» - для охорони природи та рекреації, «закриті» - виключно для охорони унікальних екосистем); за станом освоєння території (природні та антропогенні); за географічними умовами розташування (приморські, озерно-річкові, гірські, степові, лісостепові); за основною функцією (природоохоронні, рекреаційні, природно-рекреаційні, історико-культурні); за площею (малі – від 1 тис. до 10 тис. га; великі – від 10 тис. до 100 тис. га; крупні – від 100 тис. до 1 млн. га; найкрупніші – понад 1 млн. га); за особливостями планувальної структури

(моноцентричні, лінійні, поліцентричні); за ступенем рекреаційного навантаження (з інтенсивним та екстенсивним рівнем рекреаційно-туристичного навантаження); за значенням природних та історико-культурних ресурсів (міжнародного, загальнодержавного та місцевого значення); вперше доповнено цю класифікацію з урахуванням критерію туристичної досяжності (близької досяжності - до 20 км, середньої – до 50 км та далекої досяжності - до 100 км).

Розширено типологію складових елементів національних природних парків: вперше до переліку законодавчо визначених екологічних об'єктів: природних (природні заповідники, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, музеї природи) та штучно створених (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва); додатково включено перелік містобудівних утворень (курорти, зони короткочасного та тривалого відпочинку, туристичні центри, населені пункти, виробничі, інженерно-технічні та інші об'єкти містобудування). На основі врахування характеристик щодо функцій, режиму використання, параметрів та інших показників національних природних парків розроблено концептуальні засади еколого-містобудівної організації національних природних парків двох основних типів – природоохоронного та рекреаційного, які сформульовано у відповідних принципах:

- принцип «інтегрованого еколого-містобудівного» формування планувальної структури національних парків (взаємопов'язане вирішення питань охорони природи, розселення, розміщення рекреаційних, виробничих об'єктів, технічної інфраструктури тощо);

- принцип «альтернативного функціонального зонування» території національного парку (виділення: «режимних» охоронних територій, «додаткових», «спеціалізованих», «комплексних» та «територіально-просторових» функціональних зон);

- принцип застосування «диференційованих засобів архітектурно-ландшафтного благоустрою» (облаштування природних територій найпростішими засобами інформаційно-технічного характеру та благоустрій об'єктів містобудування згідно ДБН Б.2.2-5:2011 «Благоустрій територій»).

З урахуванням принципу «альтернативного функціонального зонування» території національного парку, автором розроблено планувальні моделі «інтегрованого еколого-містобудівного зонування» територій національних парків природоохоронного та рекреаційного типу, що включають окрім законодавчо визначених «основних» функціональних зон (заповідна, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації, господарська), «додаткові» (урбанізована, агросільська, лісогосподарська, лісомисливська, рибогосподарська, об'єктів культурної спадщини, адміністративна), «спеціалізовані» (курортна, гірськолижна, акваторіальна, етнографічна, ландшафтно-пейзажна), «комплексні» (агрорекреаційна, водно-рекреаційна, сільського туризму, етнотуризму тощо) та «об'єктно-просторові» (екскурсійна, експозиційна).

Географічні умови розміщення національних природних парків, взаєморозташування функціональних зон та структурних елементів, встановлення між ними просторових зв'язків обумовлює різні типи планувальної структури національних парків, з яких найбільш характерними є: кільцева (заповідні зони займають центральне місце, рекреаційні – периферійне); лінійна (функціональні зони при такій структурі чергуються вздовж природних осей); тупикова (рекреаційні зони займають центральне положення, заповідні – периферійне); а також комбінована (планувальна структура об'єднує всі три попередні форми), яка є найбільш поширеною схемою організації території національних природних парків. На формування планувальної структури парків суттєво впливають природні осі (річки, прибережні смуги морів та водойм, гірські хребти), містобудівні осі (транспортні магістралі, інженерні комунікації), системні утворення та просторові зв'язки (мережа населених пунктів, виробничих комплексів, пішохідних та паркових доріг тощо).

Узагальнено прийоми організації просторових «екскурсійних» та компактних «експозиційних» зон (замкнуті, лінійні, мозаїчні) та запропоновано нові типи демонстраційних об'єктів («музеї природи», «натурцентри», «еколого-освітні центри»), а також перелік засобів благоустрою та охорони основних зон національних парків: у заповідній зоні – лісові кордони, вишки для спостережень, контрольно-пропускні пункти, аншлаги, інформаційні стенди; у зоні регульованої рекреації – кордони лижних полів (гольф-полів), ареалів розташування об'єктів історико-культурної спадщини; у зоні стаціонарної рекреації – межеві знаки санітарної охорони джерел мінеральних вод (родовищ лікувальних грязей), засоби благоустрою прибережних смуг водойм, ділянок рекреаційної забудови тощо.

Рекомендовано виконувати проектну документацію для національних природних парків значних розмірів (Подільські Товтри, Приазовський, Азово-Сиваський, Шацький тощо), які наближені за площею до адміністративно-територіальних одиниць районного рівня та за відсутності спеціального нормативного документа для «еколого-містобудівного проектування» національних парків – згідно ДБН Б.1.1-6:2007 «Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження схем планування території району», ДБН Б.1.1-13:2012 «Склад та зміст містобудівної документації на державному та регіональному рівнях» та ДБН 360-92** «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень».

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Досліджено та узагальнено науково-теоретичні положення та статистичні дані щодо створення об'єктів природно-заповідного фонду, формування екологічної мережі та організації національних природних

парків, регіональних ландшафтних парків та біосферних заповідників, однією із функцій яких є забезпечення умов для туристично-рекреаційної діяльності.

Науково обґрунтовано поняття «національний природний парк» як об'єкт еколого-містобудівного планування, як систему «ландшафтні комплекси – культурна спадщина – місця рекреації та населені пункти». Проаналізовано законодавство України, країн ЄС, США та інших країн, що регулює процес створення та функціонування національних парків та визначено, що вітчизняне законодавство, зокрема, Закон України «Про природно-заповідний фонд України» регламентує переважно екологічні аспекти формування таких парків і не враховує містобудівні фактори, на відміну від зарубіжного: «Закони національної паркової служби» (США); «Закони про національні парки» (Канада, Німеччина, Японія).

2. Встановлено, що національні парки є об'єктами досліджень різних галузей знань: метою географічних досліджень є визначення регіональних особливостей розміщення національних парків; екологічних – вирішення природоохоронних завдань; містобудівних – розроблення основ територіального планування; краєзнавчих – створення туристично-рекреаційної інфраструктури. Досліджено, що при визначенні територіальних параметрів національних природних парків та їх рекреаційної ємності необхідно враховувати систему еколого-містобудівних нормативів – розрахункових кількісних показників антропогенних навантажень на ландшафт рекреаційних територій, а також дотримуватись пропорційних співвідношень основних функціональних зон (заповідної, рекреаційної, господарської), які у середньому повинні становити: заповідна – 20-30%, регульованої рекреації – 30-35%, стаціонарної рекреації – 5-10%, господарська – 15-35% від загальної площі національних парків.

3. Удосконалено «методи ландшафтно-рекреаційної оцінки території» національних природних парків; розширено перелік критеріїв оцінки до яких додатково включено: умови погодного комплексу та рельєфу (фактор впливу на розвиток рекреації); наявність ділянок екзогенних (ендогенних) явищ (фактор обмеження розвитку рекреації); показники потенціалу рекреаційних (курортних, туристичних) ресурсів (основний фактор розвитку рекреації); модифіковано методи визначення рекреаційної ємності території з введенням нових диференційованих показників рекреаційних навантажень (люд/га; люд-день/га) для умов різних «географічних зон» України, для окремих «локальних ділянок» з використанням розроблених автором «коефіцієнтів стійкості» ландшафту до антропогенних навантажень; в зонах інтенсивної рекреації показники щоденного навантаження повинні становити від 36 до 58 люд-га/день; одномоментні – від 18 до 29 люд/га. Запропоновано новий метод «розрахунку пропускної здатності туристично-екскурсійних шляхів», який за допомогою відповідних формул забезпечує проведення розрахунків: а) тривалості туристичних екскурсій; б) максимальної кількості туристів в групі; в) допустимої кількості туристів на екскурсійному маршруті.

4. Розроблено загальну класифікацію національних природних парків: за режимом заповідання території («відкриті», «напіввідкриті», «закриті»); за станом освоєння території (природні та антропогенні); за географічними умовами (приморські, озерно-річкові, гірські, лісостепові тощо); за основною функцією (природоохоронні, рекреаційні); за площею (малі, великі, крупні, найкрупніші); за особливостями планувальної структури (моноцентричні, лінійні, поліцентричні); за значенням (міжнародні, загальнодержавні, місцеві); вперше доповнено цю класифікацію з урахуванням критерію туристичної досяжності (близької – до 20 км, середньої – до 50 км, далекої – до 100 км). Розширено типологію складових елементів національних парків: до існуючих екологічних об'єктів понад 20 категорій: природних (природні заповідники, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, музеї природи) та штучно створених (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва) – додатково включено понад 10 типів містобудівних складових (населені пункти, курорти, зони короткочасного та тривалого відпочинку, туристичні центри, виробничі, інженерно-технічні та інші об'єкти містобудування).

5. Визначено концептуальні засади формування основних зон національних природних парків (функції, режими, параметри тощо). Сформульовано нові наукові принципи: принцип «інтегрованого еколого-містобудівного» формування планувальної структури (просторова організація природоохоронних, природно-рекреаційних, природно-виробничих, охоронно-захисних територій та територій містобудівного освоєння, населених пунктів тощо); принцип «альтернативного функціонального зонування» (виділення основних, додаткових, спеціалізованих, комплексних та територіально-просторових функціональних зон); принцип застосування «диференційованих засобів архітектурно-ландшафтного благоустрою» (створення лісових кордонів, контрольно-пропускних пунктів, інформаційних стендів тощо). Розроблено планувальні моделі «інтегрованого еколого-містобудівного зонування» територій національних парків двох типів – природоохоронного та рекреаційного на основі впровадження принципу «альтернативного функціонального зонування» території.

6. Запропоновано впроваджувати дані принципи у проектну практику на основі розроблених автором «планувальних моделей» функціонального зонування територій природоохоронних та рекреаційних національних парків; рекомендовано надавати перевагу принципу «альтернативного функціонального зонування», який передбачає виділення понад 20 (основних, додаткових, спеціалізованих, комплексних та територіально-просторових зон) замість 4 традиційних, регламентованих відповідними нормативно-правовими актами. Впровадження принципів «інтегрованого еколого-містобудівного» формування та «альтернативного функціонального зонування» є інноваційним підходом до територіального

планування національних парків, в структурі яких крім традиційних заповідної, рекреаційної та господарської зон можуть бути сформовані додаткові зони (урбанізована, агросільська, лісомисливська, рибогосподарська тощо), спеціалізовані зони (курортна, гірськолижна, етнографічна тощо), комплексні зони (агрорекреаційна, водно-рекреаційна, сільського туризму тощо) та територіально-просторові зони (екскурсійна, експозиційна).

7. Узагальнено прийоми територіальної організації національних природних парків, які мають планувальну структуру відповідно до природно-містобудівних умов їх розташування (кільцеву – у густонаселених районах; лінійну – у приморських, прирічкових районах; тупикову – у гірських, приозерних районах тощо). Визначено особливості «еколого-містобудівного каркасу» - природні осі (річки, прибережні смуги морів, гірські хребти), містобудівні осі (транспортні магістралі, інженерні комунікації), системні утворення та просторові зв'язки (мережа населених пунктів, виробничих комплексів, транспортних, пішохідних та паркових доріг тощо). Запропоновано формування «об'єктно-просторових» зон: екскурсійних в ареалах розміщення об'єктів культурної спадщини та експозиційних у межах заповідників, ботанічних садів, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

8. Передбачено напрямки подальших наукових досліджень: розроблення теоретичних основ інтеграції міждисциплінарних досліджень (географічних, екологічних, краєзнавчих, містобудівних, рекреаційних тощо) при формуванні багатофункціональних об'єктів територіального планування; дослідження особливостей формування регіональних ландшафтних парків – біосферних заповідників та міждержавних природоохоронних територій; удосконалення законодавства та нормативно-методичної бази проектування територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Результати проведеного дослідження впроваджено у проект ДБН «Планування і забудова територій»; у «Проект організації «Боярського регіонального ландшафтного парку»; у навчальні програми «Культурологічні аспекти туристично-рекреаційного середовища. Еколого-містобудівні основи формування національних природних парків» та «Географія туризму та туристичне краєзнавство».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукометричних фахових міжнародних виданнях

1. Golub A. Landscape analysis methodology of national parks territories / Andriy Golub. // MOTROL. Commission of Motorization and Energetics in Agriculture – 2016. Vol. 18. No 3. 165–171. (Index Copernicus Value).

Статті у наукових фахових виданнях

2. Голуб А. А. Значення природоохоронного законодавства для створення та розвитку національних природних парків / Т. Ф. Панченко, А.А.Голуб. // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відп. Ред.. М.М. Дьомін.-К., КНУБА. – 2013. – Вип. №34. – С. 317–325.

3. Голуб А. А. Зарубіжний та вітчизняний досвід формування національних природних парків. / А. А. Голуб. // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відп. Ред.. М.М. Дьомін.-К., КНУБА. – 2014. – №35. – С. 225–231.

4. Голуб А. А. Аналіз наукових досліджень проблеми формування національних природних парків / А. А. Голуб. // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відп. Ред.. М.М. Дьомін.-К., КНУБА.. – 2014. – Вип. №36. – С. 294–302.

5. Голуб А.А. Проблеми архітектурно-ландшафтного благоустрою територій / Т. Ф. Панченко, А. А. Голуб. // Архітектурний вісник КНУБА: Наук.-вироб. збірник/ Відп. ред. Куліков П.М. - К.:КНУБА.. – 2015. – Вип. №5. – С. 176–187.

6. Голуб А. А. Нові концептуальні підходи до функціонального зонування національних природних парків / Т. Ф. Панченко, А. А. Голуб. // Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми реконструкції в теорії та практиці містобудування: збірник наукових праць/ Відп. ред. Ю.М.Палеха.-К.: ДП УДНДПМ "ДІПРОМІСТО" імені Ю.М. Білоконя. – 2014. – Вип. №27. – С. 193–205.

7. Голуб А. А. Методика оцінки рекреаційної ємності територій національних природних парків / А. А. Голуб. // Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник / Відп. ред. М.М. Осетрін. - К.: КНУБА. – 2014. – №53. – С. 69–79.

8. Голуб А. А. Типологія національних природних парків / А. А. Голуб. // Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник / Відп. ред. М.М. Осетрін. - К.: КНУБА. – 2016. – №59. – С. 95–101.

Тези конференцій

1. Голуб А.А. Функціонально-планувальна організація ландшафтно-рекреаційних об'єктів (матеріали 75-ої науково-практичної конференції 15-18 квітня 2014 року КНУБА) / [Т. Ф. Панченко, Л. І. Рубан, А. А. Голуб та ін.]. // Архітектурний вісник КНУБА: Наук.-вироб. збірник/ Відп. ред. Куліков П.М. - К.:КНУБА. – 2014. – Вип. №3. – С. 173–183.

2. Голуб А.А. Світовий досвід функціонального зонування національних природних парків / А. А. Голуб. // Перша всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених, аспірантів і студентів «Буд-

Майстер-Клас-2015», 26-27 листопада 2015р. : Тези доповідей.-К. : КНУБА, 2015. - С.55

3. Golub A. The features of national parks planning organization/ A.Golub. // Друга всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених, аспірантів і студентів «Build-Master-Class-2016», 16-18 листопада 2016р. : Тези доповідей.-К. : КНУБА, 2016. - С.104

4. Голуб А.А. Досвід функціонального зонування національних парків Канади / А. А. Голуб. // Всеукраїнська наукова конференція «Ювілей НАОМА: шляхи розвитку українського мистецтвознавства (до 130-річчя від дня народження Г. Нарбути)», 22-23 квітня 2016р.: Тези доповідей.-К. : НАОМА, 2016.

5. Голуб А.А. Законодавство ЄС, США, Канади, Росії та Японії щодо створення та управління національними парками / А. А. Голуб. // II міжнародна науково-практична конференція «Регіональна політика: історичні витоки, законодавче регулювання та практична реалізація», 14-15 грудня 2016р.: Тези доповідей.-К. : КНУБА, 2016. – С. 92-95.

АНОТАЦІЯ

Голуб Андрій Анатолійович. Еколого-містобудівні засади формування національних природних парків. – Рукопис. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.04 – містобудування та ландшафтна архітектура. – Київський національний університет будівництва і архітектури. – Київ, 2017.

У дисертаційному дослідженні встановлено сучасні проблеми формування національних природних парків України та тенденції їх розвитку, проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід. Здійснено порівняльний аналіз законодавства України та країн ЄС, встановлено відсутність законодавчих актів, що регулюють містобудівну діяльність в межах українських національних природних парків. Досліджено і сформовано класифікацію національних природних парків за різними характеристиками, запропоновано нові критерії і підходи до їх класифікації.

Розроблено методику оцінки рекреаційної ємності територій національних природних парків та встановлено залежність рекреаційної ємності від рівня благоустрою територій, визначено показники допустимих рекреаційних навантажень на ландшафт в національних природних парках України.

Сформульовано нові наукові принципи та планувальні моделі еколого-містобудівного зонування та організації територій національних природних парків. Рекомендовано впроваджувати ці принципи у проектну практику на основі запропонованих планувальних моделей національних природних парків.

Ключові слова: національні природні парки, класифікація, рекреаційна ємність території, планувальні моделі.

АННОТАЦИЯ

Голуб Андрей Анатольевич. Эколого-градостроительные основы формирования национальных природных парков. - Рукопись. - Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.04 - градостроительство и ландшафтная архитектура. – Киевский национальный университет строительства и архитектуры. - Киев, 2017.

В диссертационном исследовании установлены современные проблемы формирования национальных природных парков Украины и тенденции их развития, проанализированы отечественный и зарубежный опыт. Осуществлен сравнительный анализ законодательства Украины и стран ЕС, установлено отсутствие законодательных актов, регулирующих градостроительную деятельность в пределах украинских национальных природных парков. Исследовано и сформировано классификацию национальных природных парков по различным характеристикам, предложены новые критерии и подходы к их классификации.

Разработана методика оценки рекреационной емкости территорий национальных природных парков и установлена зависимость рекреационной емкости от уровня благоустройства территорий, определены показатели допустимых рекреационных нагрузок на ландшафт в национальных природных парках Украины.

Сформулированы новые научные принципы и планировочные модели эколого-градостроительного зонирования и организации территорий национальных природных парков. Рекомендовано внедрять эти принципы в проектную практику на основе предложенных планировочных моделей национальных природных парков.

Ключевые слова: национальные природные парки, классификация, рекреационная емкость территории, планировочные модели.

ANNOTATION

Andriy Golub. Ecological and urban planning foundations of national parks formation. - Manuscript. - The dissertation for PhD in Architecture, specialty 18.00.04 - urban planning and landscape architecture. – Kyiv National University of Construction and Architecture. - Kyiv, 2017.

The current problems of Ukraine national parks formation and their development trends have been established in the research; the domestic and foreign experiences have been analyzed. The comparative analysis of the legislation of Ukraine and the EU has been carried out, the absence of legislation governing an urban-planning activity within the Ukrainian national parks have been revealed.

The classification of national parks has been studied and formed by different characteristics: regime of the territory conservation, state of the territory exploration, geographical conditions, main function, area, the features of planning structure, significance; for the first time this classification have been supplemented

taking considering the criteria of tourism reach. Typology of the national parks component elements has been expanded, in particular, except existing environmental objects (natural reserves, natural monuments, etc.), urban components have been included additionally (human settlements, resorts, short-term and long rest zones, tourist centers and other object of urban planning).

"Methods of the landscape and recreational area assessment" of national parks has been improved; the list of evaluation criteria has been expanded which additionally includes: weather complex conditions and relief, existence areas of exogenous or endogenous phenomenon, indicators of recreational resources potentials. The assessment method of the recreational capacity of national parks territories has been developed for conditions of different Ukraine's "geographical areas". The dependence of recreational capacity from the level of improvement areas has been established, landscape "coefficients of stability" to anthropogenic pressures have been developed. The indicators of admissible recreational loadings on landscape in the national parks of Ukraine have been identified (daily - from 36 to 58 people-ha/day; short-term - 18 to 29 people/ha). The new method "of calculating the capacity of tourism and excursion routes" has been proposed.

The new scientific principles have been formulated: the principle of "integrated ecological and urban planning" formation of the planning structure; the principle of "alternative functional zoning"; the principle of "differentiated means of architectural and landscape beautification". "The integrated ecological and urban zoning" planning model of two types of national parks areas - conservation and recreation has been developed. The implementation these principles into design practice based on proposed «planning models» of territories functional zoning are recommended.

Methods of territorial organization of national parks, which have the planning structure according to the natural and urban conditions of their location are summarized. The features of "ecological and urban framework" have been identified - natural axes (rivers, coastal zones, mountain ranges), urban axes (highways, engineering utilities), the system formations and spatial connections (network of human settlements, industrial complexes, transport, pedestrian and park roads, etc.). The formation of "object and spatial" zones has been proposed: sightseeing in areas of cultural heritage's accommodation and exposition within the reserves, botanical gardens, parks-monuments of landscape art.

Keywords: national parks, classification, recreational capacity of territory, planning models.

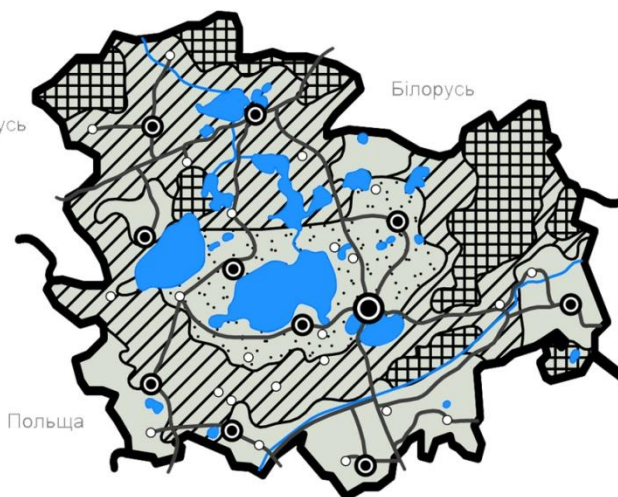
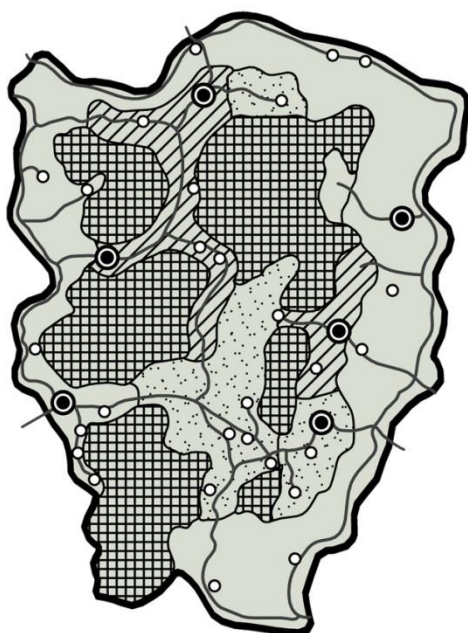
А. Радіуси доступності національних парків за критерієм поїздок вихідного дня (за Л.П. Цариком)

Б. Схеми функціонального зонування національних природних парків України

1. Природоохоронного типу - Карпатський національний природний парк

2. Рекреаційного типу - Шацький національний природний парк

Зони:

заповідна;

стаціонарної рекреації;

регульованої рекреації;

господарська

— Основні паркові дороги

○ Комплекси і установи туризму

● Центри ландшафтно-планувальних районів

Рис. 1 Мережа національних природних парків України

А. Принцип інтегрованого еколого-містобудівного формування планувальної структури національних природних парків (на прикладі НПП "Прип'ять-Стохід")

Б. Принцип альтернативного функціонального зонування національних природних парків (на прикладі НПП "Прип'ять-Стохід")

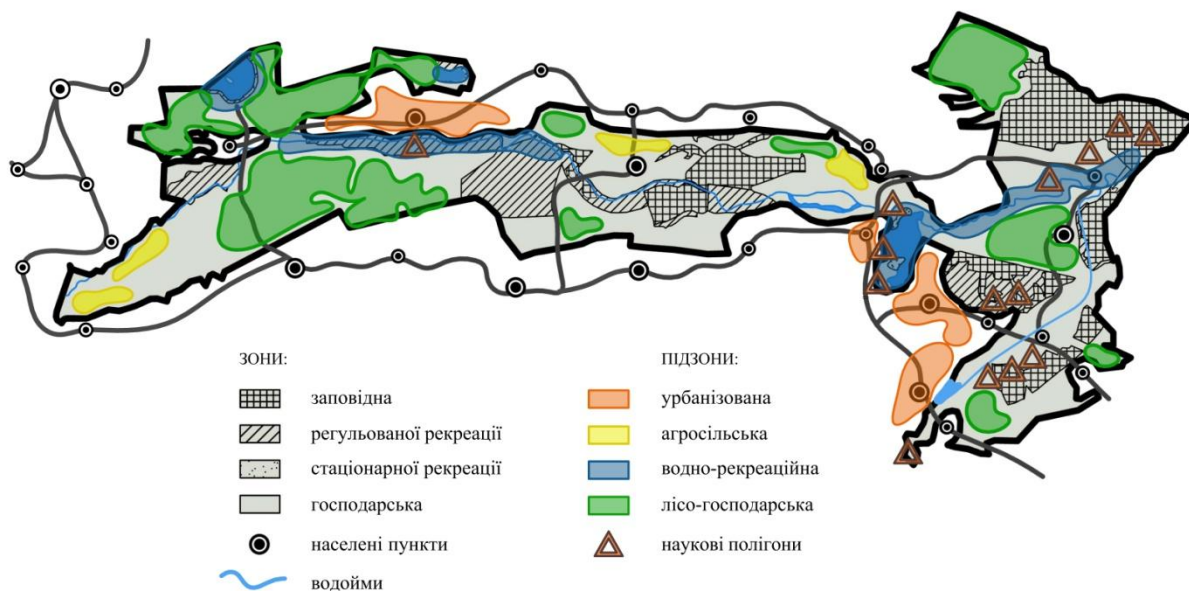

Рис. 2 Принципи функціонально-планувальної організації національних природних парків (пропозиції автора)